بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان

بــەنــاوی گــەلــەوە

پەرلەمانی کوردستان – عێراق

پشت بە حوکمی بڕگەی (١) لە ماددەی (٥٦)ی یاسای ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢ی هەموارکراوو ، لەسەر داوای ژمـارەی یاسایی ئەندامانی پەرلەمان ، پەرلەمانی کوردستان – عێراق لە دانیـشتنی ئاسـایی ژمـارە (٢٨)ی ڕۆژی ٢٠١١/٦/٢١ بڕیاری دەرچوواندنی ئەم یاسایەی دا :

یاسای ژمارە (٨)ی ساڵی ٢٠١١

یاسای بەرەنگاربوونەوەی خێزان لە توند و تیژی لە هەرێمی کوردستان – عێراق

ماددەی یەکەم :

مەبەست لەم زاراوانەی خوارەوە ماناکانی بەرامبەریانە بۆ مەبەستی ئەم یاسایە :

یەکەم : هەرێم : هەرێمی کوردستان – عێراق

دووەم : خێزان کۆمەڵە کەسێکی سروشتین ، پەیوەندی هاوسەرگیری یان خزمایەتیان تاکو پلەی چوارەم هەیە و ئەوانەی بەپێی یاسا هاتوونەتە ناو خێزانەوە .

سێیەم : توندوتیژی خێزانی : هەر کردارێك یان وتەیەك یان هەڕەشە یان پێ لێبکرێت لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لە چوارچێوەی پەیوەندی خێزانیدا کە لەسەر بنەمای هاوسەرگیری یان خزمایەتی تا پلەی چـوارەم بنیـات نرابـێ و ئەوانەی بەپێی یاسا هاتوونەتە ناو خێزانەوە ئەشێ لە باری جەستەیی و جنسی و دەروونییەوە زیانیان پێ بگەیەنی و ماف و ئازادییان لەدەست بدات .

چوارەم : دادگا : دادگای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی .

ماددەی دووەم :

یەکەم : هەرکەسێك کە پەیوەستی هەبێ بە پەیوەندییەکی خێزانی ، ئەنجامدانی توندوتیـژی لـە چوارچـێوەی خێزانـدا لێ قەدەغە دەکرێ لەوانەش : توندوتیژی جەستەیی و جنسی و دەروونی و ، ئەم کردەوانەش وەك نموونە بە توندوتیژی خێزانی دادەنرێت :

١. هاوسەرگیری بەزۆر .
٢. هاوسەرگیری ژن بە ژن (شغار) و منداڵ بە شوودان .
٣. بە شوودان لەجیاتی خوێن .
٤. لێك جوداکردنەوەی بەزۆر (الطلاق بالاکراه) .
٥. بڕینی پەیوەندی کۆمەڵایەتی (صلة الارحام) .

٦. مێرد بە زۆر ژنی خۆی ناچاری بەدڕەوشتی و کاری داوێن پیسی بکات .
٧. خەتەنکردنی مێیینە .
٨. ناچارکردنی تاکەکانی خێزان بۆ جێهێشتنی فەرمانبەریەتی بە نارەزایەتی خۆیان .
٩. ناچارکردنی منداڵ بۆ کارکردن و سواڵکردن و بەجێهێشتنی خوێندن .
١٠. خۆکوشتن لە ئەنجامی توندوتیژی خێزان .
١١. لە بار بردن لە ئەنجامی توندوتیژی خێزان .
١٢.لێدانی تاکەکانی خێزان و منداڵ بە هەر بیانوویەك بێت .
١٣. سووکایەتی پێ کردن و جنێودان و جێنودان بە کەس و کارو بەکەم سەیرکردنی و ئازاردانی و گوشار بۆ هێنانی دەروونی و پێشێل کردنی مافەکانی و بەزۆر سەرجێی کردن .

دووەم : بۆ زیان پێکەوتوو لە توندوتیژی خێزانی هەیە زامنکاری پاراستنی لە توندوتیژی هەبێت .

سێیەم :

١. داوا لە کێشەی توندوتیژی خێزانی لەلایەن زیان پێکەوتوو یان ئەوەی بە پێی یاسا شوێنی دەگرێتەوە دەجوولێنرێ و دادگا یان لێکۆڵەرەوە یان بەرپرسی بنکەی پۆلیس یان داواکاری گشتی لێ ئاگادار دەکاتەوە .
٢. لەسەر کارمەندانی بواری تەندروستی و پەروەردە و بنکە فەرمییەکانە بۆ هاوکاری کردنی قوربانیانی توندوتیژی خێزانی هەواڵ بدەن .

چوارەم : رێکارەکانی لێکۆڵینەوە و دادگایی کردن لە کێشەکانی توندوتیژی خێزانی نهێنی دەبێت .

ماددەی سێیەم :

یەکەم : دادگایەکی تایبەتمەند بە بابەتەکانی بەرەنگاربونەوەی توندو تیژی خێزانی بە پێی (یاسای دەسەڵاتی دادوەریی هەرێم) ژمارە (٢٣)ی ساڵی ٢٠٠٧ پێکدەهێنرێ .

دووەم : پێویستە لەسەر وەزارەتی کار وکاروباری کۆمەڵایەتی لە هەرێم شوێنی حەوانەوە بۆ قوربانیانی توندوتیژی خێزان دابین بکات .

سێیەم : قوربانیانی توندوتیژی خێزانی تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی بیانگرێتەوە .

چوارەم : لەسەر وەزارەتی تەندروستیە بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی چاودێری تەندروستی دەستەبەر بکەن و سەر لەنوێ شیاندن بۆ زیان پێکەوتووانی توندوتیژی خێزانی بکەنەوە .

پێنجەم : بەڕێوەبەرایەتی گشتی نەهێشتنی توند وتیژی دژی ئافرەت لە وەزارەتی ناوخۆ بە بەدواداچوون بۆ کێشەکانی توندوتیژی خێزانی دەکات .

شەشەم : لەسەر وەزارەتی ناوخۆیە بەشێکی تایبەت لە ناو پۆلیس بکاتەوە کە بە شێوەیەکی بنەڕەتی لە پۆلیسی ئافرەت پێکهاتبێت و هەڵس و کەوت لە کێشەکانی توندوتیژی خێزانی بکەن .

حەوتەم : لەسەر وەزارەتی ناوخۆ و دەستە فەرمییە پسپۆڕەکانە ریکلام بۆ رۆشنبیریەتی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی بکەن .

ماددەی چوارەم :

یەكەم : دادگای تایبەتمەند لە كاتی پێویستدا یان لەسەر داوای یەكێك لە تاكەكانی خێزان یان ئەوەی نوێنەرایەتی دەكات (فەرمانی پاراستن) وەك رێكارێكی كاتی بۆ پاراستنی توندوتیژی خێزانی دەربكات ، بەمەرجێ فەرمانەكە ماوەی پاراستنەكە لە خۆ بگرێت و لەسەر دادگاشە بەپێی پێویست درێژی بكاتەوە ٠

دووەم : پێویستە ئەوەی داوای پاراستنی كردووە واز لەو فەرمانە بهێنێ بەپێی هاتنەكایەی شتی نوێ و لەسـەر دادگاشـە تەئكید لەوە بكاتەوە كە داوای هەڵوەشاندنەوەكە بەئارەزوو پێشكەش كراوە و لە بەرژەوەندی زیان لێكەوتووە .

سێیەم : فەرمانی پاراستن ئەمانە لەخۆ دەگرێ

١. بەڵێننامەیەك لە شكات لێ كراو كە دەست درێژی ناكاتەسەر زیان لێكەوتوو یان هەر تاكێك لە تاكەكانی خێزان.

٢. گواستنەوەی قوربانی بۆ نزیكترین نەخۆشخانە یان بنكەی تەندروستی بۆ چارەسەركردنی لە كاتی پێویستدا یان ئەگـەر قوربانی خۆی ئەمەی داوا كرد .

٣. بەبڕیارێكی دادگا و بۆ ئەو ماوەیەی كە بەمەترسی بۆ سەر شكاتكەر یان بۆ سەر هەر تاكێك لە تاكەكانی خێزان دەزانرێ نابێ رێگا بەشكات لێكراو بدرێت بچێتە ماڵی خێزانی .

چوارەم : لە حاڵەتی پێشێل كردنی فەرمانی پاراستن ، سەرپێچیكەر بۆ ماوەیەك دەگیرێ كە لە (٤٨) سەعات زیاتر نەبێ یان بە غەرامەیەك سزا دەدرێ كە لە (٣٠٠، ٠٠٠) هەزار دینار كەمتر نەبێ .

ماددەی پێنجەم :

پێویستە لەسەر دادگا لایەنەكانی شكایەت رەوانەی لیژنەیەك بكات كە لە شارەزا و پسپۆران پێك دەهێنرێ بۆ چاكردنەوەی نێوانیان پێش ئەوەی كێشەكە رەوانەی دادگای تایبەتمەند لەو كێشانە بكرێت كە ئەشێ ئاشتەواییان تێدا بكرێت ، بەمەرجێ كار لە رێكارەكانی پاراستن نەكات كە لەم یاسایەدا هاتووە .

ماددەی شەشەم :

لەگەڵ زیان نەگەیاندن بە هەر سزایەكی توندتر كەدەقی لە یاساكانی بەركاری هەرێمدا هاتووە :

یەكەم : هەر كەسـێك هـانی ئەنجامـدانی كـردەوەی خەتەنـەكردنی مێینـەی دا بـە غەرامەیـەك سـزا دەدرێـت كـە لـە (١٠٠٠،٠٠٠) یەك ملیۆن دینار كەمتر نەبێ و لە (٥٠٠٠ ، ٠٠٠) پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێ ٠

دووەم : هەر كەسێك كردەوەی خەتەنەكردنی مێینەی ئەنجامدا یـان بەشـداری تێـدا كـرد سـزای بەنـدكردنی بۆماوەیـەك دەیگرێتەوە كە لە (٦) مانگ كەمتر نەبێت وە لە (٢) دوو ساڵیش زیاتر نەبێت وە غەرامەكیشی لێ وەردەگیرێ كە لە (٢٠٠٠،٠٠٠) دوو ملیۆن دینار كەمتر نەبێت ولە (٥٠٠٠،٠٠٠) پێنج ملیۆن دینـاریش زیـاتر نـەبێت یـان بەیەكێك لەو دوو سزایە .

سێیەم : هەركەسێك كردەوەی خەتەنەكردنی مێینەی ناكامی ئەنجام دا یان بەشـداری تێـدا كـرد سـزای بەنـدكردن بـۆ ماوەیـەك دەیگرێتەوە كەلە (١) ساڵێك كەمتر نەبێت ولە(٣) ساڵیش زیاتر نەبێت غەرامەیەكیشی لێ وەردەگیرێ كەلە (٥٠٠٠٠٠٠) پێنج ملیۆن دینار كەمتر نەبێت ولە(١٠،٠٠٠٠٠٠) دە ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێت یان بەیەكێك لەو دووسزایە .

چوارەم : باری تاوانكار توندتر دەبێ ئەگەر بكەرەكە پزیشك بوو ، یان دەرمانسازبوو ، یان كیمیایی بوو ، یان مامان بوو ، یان یاریدەدەرەكانیان بوون و لەسەر دادگاشە فەرمان بدات پیشەكەی یان كارەكەی بۆ ماوەیەك لێ قەدەغە بكات كە لە سێ ساڵ زیاتر نەبێت .

ماددەی حەوتەم : لەگەڵ زیان نەگەیاندن بەهەر سزایەكی توندتر كە دەقەكەی لەیاسا كار پێكراوەكانی هەرێمدا هـاتووە : هەر كەسێك توندوتیژییەكی خێزانی ئەنجام بدات بۆ ماوەیەك سزای بەندكردن دەیگرێتەوە كە لە شەش مانگ كەمتر نەبێت و لە سێساڵیش زیاتر نەبێت و بە غەرامەیەك كەلەیەك ملیۆن دینار كەمتر نەبێت و لە پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێت یان بە یەكێك لەو دوو سزایە .

ماددەی هەشتەم : حوكمەكانی یاسای سزادانی عێراقی ژمـارە (١١١)ی سـاڵی ١٩٦٩ هـەمواركراو و یاسـای ئوسـوولی دادگـایی كردنـی سـزاییەكانی ژمـارە (٢٣)ی سـاڵی ١٩٧١ی هـەمواركراو و یاسـای هـەمواركردنی پیادەكردنی یاسای باری كەسێتی ژمارە (١٥)ی ساڵی ٢٠٠٨ و یاساكانی دیكەی بەركار لە هەرێم پیادە دەكرێن ئەگەر هیچ دەقێك لەم یاسایەدا لەسەری نەهاتبوو .

ماددەی نۆیەم :

پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەكان حوكمەكانی ئەم یاسایە جێبە جێ بكەن .

ماددەی دەیەم :

ئەم یاسایە لە رۆژی بڵاوبوونەوەی لە رۆژنامەی فەرمی (وەقایعی كوردستان) جێبەجێ دەكرێت .

محمد قادر عبدالله
(د.كەمال كەركووكی)
سەرۆكی پەرلەمانی كوردستان – عێراق

هۆیە پێویستیەكان

توندوتیژی خێزانی دیاردەیەكی نەرێنی دژ بە پرەنسیپەكانی شەریعەتە ئاسمانییەكان وە مافەكانی مرۆڤە ولەبـەر ئـەوەی خێـزان بنەمایەی كۆمەڵگایە و لە پێناو پاراستنی لە هەڵوەشانەوە و پاراستنی تاكەكانی و وەرگرتنی رێكـای یاسـایی بـۆ دروسـتی و سەقامگیری و قەدەغەكردنی توندو تیژی خێزانی بەرێگای خۆ پاراستن بەر لە روودانی و گەڕان بـەدوای دۆزینـەوەی چارەسـەری چاكسازی و چارەكردن دوای روودانی ، بۆ یە ئەم یاسایە دەرچووێندرا .

سەرۆكایەتی هەرێمی كوردستان – عێراق
دیـــــوان – ژمارە : ٤٣٥ لە ٢٠١١/٧/١٩

بەپێی ماددەی (دەیەم / یەكەم / ٢)ی یاسای سەرۆكایەتی هەرێمی كوردستان ژمارە (١) ساڵی ٢٠٠٥ی هەمواركراو یاسای ژمارە (٨)ی ساڵی ٢٠١١ یاسای بەرەنگاربوونەوەی خێزان لەتوندوتیژی لەهەرێمی كوردستان – عێراق ، بەدەرچوو دادەنرێن لەبەر ئەوەی جەنابی سەرۆكی هەرێم لەماوەی یاساییدا پێی نەكرا واژووی بكات .